

ΘΗΡΑΣΙΑ ΙΙΙ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΜΙΑΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΙΟΝΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ – ΙΓΕ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΗ ΓΕΩΛΟΓΙΚΩΝ & ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΘΗΡΑΣΙΑ ΙΙΙ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΜΙΑΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Επιστημονική Επιμέλεια
Κώστας Συμπόνιας & Ιρις Τζακίλη

ΑΘΗΝΑ 2021

**ΘΗΡΑΣΙΑ ΙΙΙ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΜΙΑΣ
ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

Επιστημονική επιμέλεια: Κώστας Σμπόνιας & Ίρις Τζαχίλη

**THERASIA III. ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AND LANDSCAPE
HISTORY OF AN ISLAND COMMUNITY**

Edited by: Kostas Sbonias & Iris Tzachili

Τμήμα Ιστορίας Ιονίου Πανεπιστημίου
Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης
Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων
Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών Ιδρύματος Τεχνολογίας & Έρευνας
Ελληνική Αρχή Γεωλογικών & Μεταλλευτικών Ερευνών

*Η έκδοση του τόμου πραγματοποιήθηκε με την υποστήριξη της Γενικής
Γραμματείας Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής.*

ISBN: 978-960-98261-7-4

Επιμέλεια τόμου: Ελπίδα Συγγελάκη
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση – σχεδιασμός εξωφύλλου: Σταύρος Χατζηδάκης

Φωτογραφία εξωφύλλου: Ο οικισμός του Μανωλά με τον όρμο του Κόρφου
και την καλνιτέρα της Θηρασίας. Λήψη από το βυζαντινό οικισμό του Κάστρου
(Φωτ.: Κ. Σμπόνιας).

© 2021 Τα Πράγματα Εκδόσεις και οι συγγραφείς
Ρωμυλίας 17, 14671, Αθήνα
www.ta-pragmata.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατάλογος Συγγραφέων.....	7
Συντομογραφίες	9

Κώστας Σμπόνιας & Ίρις Τζαχίλη

Εισαγωγή.....	10
---------------	----

1. ΓΕΩΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

Γιώργης Ε. Βουγιουκαλάκης, Emeri Farinetti & Μαρία Χριστοπούλου

Γεωλογική δομή και εξέλιξη της Θηρασίας: η παλαιοτοπογραφία της νήσου πριν τη μινωική έκρηξη.....	28
--	----

Κώστας Σμπόνιας

Η αρχαιολογική έρευνα επιφανείας στη Θηρασία: μεθοδολογικά ζητήματα και ιστορική σύνθεση.....	56
--	----

Apostolos Sarris, Tuna Kalayci & Nikos Papadopoulos

Revealing the hidden cultural landscape of the volcanic island of Therasia through geophysical techniques	104
--	-----

Emeri Farinetti

Γεωγραφική ανάλυση και νέες τεχνολογίες στην προσέγγιση του τοπίου της Θηρασίας.....	124
---	-----

2. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

Κώστας Σμπόνιας, Ίρις Τζαχίλη, Μάγια Ευσταθίου, Κλαίρη Παλυβού, Κώστας Αθανασίου, Emeri Farinetti & Μαρία Συρίγου

Συμβολή στη μελέτη του προϊστορικού τοπίου της Θηρασίας: ο οικισμός της 3 ^{ης} και πρώιμης 2 ^{ης} χιλιετίας π.Χ. στη θέση Παναγιά Κοίμηση....	146
--	-----

Γεώργιος Βαρσάνης

Η τεχνολογία των τριπτών αντικειμένων στον οικισμό της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού στη θέση Κοίμηση, Θηρασία: προκαταρκτική εξέταση.....	186
--	-----

Ίρις Τζαχίλη

Το εύρημα της Θηρασίας του 19 ^{ου} αιώνα και η Υστεροκυκλαδική ΙΑ περίοδος.....	208
---	-----

Κώστας Γεωργακόπουλος

Κυκλάδες και Μικρά Ασία την Εποχή του Χαλκού: δίκτυα, επαφές και ερμηνείες..... 230

3. ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΕΣΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Σοφία Ζουμπάκη

Η Θηρασία στο ιστορικό πλαίσιο των Κυκλάδων κατά την αρχαιότητα...262

Κώστας Μουστάκας

Θηρασία και Θήρα κατά τη βυζαντινή περίοδο..... 298

Μαρίνα Βόγκλη

Κεραμική της Θηρασίας από την Ύστερη Αρχαιότητα μέχρι και τους βυζαντινούς χρόνους..... 314

Γεωργία Κορδατζάκη

Κεραμικές ύλες και κατοίκηση στη νήσο Θηρασία από την αρχαιότητα έως τους νεότερους χρόνους: το παράδειγμα από τις θέσεις Ρίβα, Βολιά και Κάστρο..... 344

4. ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ελευθερία Ζέη

«Μικρονησιωτισμοί» του Αιγαίου: ιστορικοί και ιστοριογραφικοί προβληματισμοί..... 374

Αγλαΐα Κάσδαγλη & Ευσταθία Χαρτομασιδίου

Θήρα και Θηρασία κατά το 17^ο αι. Τι μαρτυρούν τα νοταριακά έγγραφα για την κοινωνία της εποχής..... 388

Αλέξανδρος Τούρτας

Η «θαλάσσια» Θηρασία 414

Άγγελος Μπούφαλης

Οικονομία και οικιστική εξέλιξη στη Θηρασία κατά τους νεότερους χρόνους (19^{ος}-21^{ος} αιώνας)..... 436

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Άγγελος Μπούφαλης

Τα τοπωνύμια της Θηρασίας..... 480

Γιώργης Ε. Βουγιουκαλάκης

με τη συμβολή των Ν. Ανδρουλακάκη, Μ. Χριστοπούλου & Β. Σωματαρίδου.
Γεωλογικός Χάρτης της Θηρασίας, 1:10.000, ΙΓΜΕ (ένθετος χάρτης)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Farinetti Emeri

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών
Πανεπιστήμιο Roma III
emerifarinetti@uniroma3.it

Kalayci Tuna

Assistant Professor
Department of Archaeological
Sciences
Leiden University
t.kalayci@arch.leidenuniv.nl

Papadopoulos Nikos

Principal Researcher
GeoSat ReSeArch Lab – FORTH
Greece
nikos@ims.forth.gr

Sarris Apostolos

Professor
“Sylvia Ioannou” Chair on Digital
Humanities, Archaeological
Research Unit
Department of History and
Archaeology
University of Cyprus
asarri01@ucy.ac.cy

Αθανασίου Κώστας

Μεταδιδάκτορας Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ
athanasioukon@gmail.com

Βαρσάνης Γεώργιος

Αρχαιολόγος
gsvvars@yahoo.gr, gvarsanis@
cc.uoi.gr

Βόγκλη Μαρίνα

Αρχαιολόγος
Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων
marinavogli@gmail.com

Βουγιουκαλάκης Ε. Γιώργης

Ηφαιστειολόγος
Ελληνική Αρχή Γεωλογικών &
Μεταλλευτικών Ερευνών
gvoug@igme.gr

Γεωργακόπουλος Κώστας

Μεταδιδάκτορας Τμήματος
Ιστορίας-Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
kgeorgakopoulos@yahoo.com

Ευσταθίου Μάγια

Αρχαιολόγος
Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων
maja@otenet.gr

Ζέη Ελευθερία

Επίκουρη Καθηγήτρια Νεότερης
Ιστορίας
Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
elezei@hotmail.com

Ζουμπάκη Σοφία

Ιστορικός
Διευθύντρια Ερευνών – Τομέας
Ελληνικής και Ρωμαϊκής
Αρχαιότητας
Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών-ΕΙΕ
szoumpa@eie.gr

Κάσδαγλη Αγλαΐα

Καθηγήτρια Ιστορίας Μέσων Χρόνων
Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
kasdagli@uoc.gr

Κορδατζάκη Γεωργία

Αρχαιολόγος – Πετρογράφος
κεραμικής
Εξωτερικός Συνεργάτης
Εργαστηρίου Fitch, Βρετανική
Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών
gkordat@gmail.com

Μουστάκας Κώστας

Επικουρος Καθηγητής Βυζαντινής
Ιστορίας
Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
moustakas@uoc.gr

Μπούφαλης Άγγελος

Αρχαιολόγος
Εταίρος Ερευνητής
Εργαστήριο Επιγραφικής και
Παπυρολογίας ΑΠΘ
angelosboufalas@yahoo.com

Παλυβού Κλαίρη

Ομότιμη Καθηγήτρια
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ
cpalyvou@arch.auth.gr

Σμπόνιας Κώστας

Αναπληρωτής Καθηγητής
Πολιτισμών του Αιγαίου
Τμήμα Ιστορίας
Ιόνιο Πανεπιστήμιο
sbonias@ionio.gr

Συρίγου Μαρία

Αρχαιολόγος
maria_syrigou@hotmail.com

Τζαχίλη Ίρις

Ομότιμη Καθηγήτρια
Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
tzachili@uoc.gr

Τούρτας Αλέξανδρος

Αρχαιολόγος
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
alextourtas@gmail.com

Χαρτοματσίδου Ευσταθία

Ιστορικός
Υποψήφια Διδάκτορας ΠΤΕΑ
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
hartstathoula@hotmail.com

Χριστοπούλου Μαρία

Γεωλόγος
ΙΓΜΕ
christopouloumaria@gmail.com

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AAA: Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών
ΑΔ: Αρχαιολογικό Δελτίο
ΑΕ: Αρχαιολογική Εφημερίς
ΕΙΕ-ΙΒΕ: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών
ΚΝΕ-ΕΙΕ: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
ΤΑΠΑ: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων

AJA: American Journal of Archaeology
ASAtene: Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente
BCH: Bulletin de Correspondance Hellénique
BSA: The Annual of the British School at Athens
GRBS: Greek Roman and Byzantine Studies
JHS: Journal of Hellenic Studies
JMA: Journal of Mediterranean Archaeology
JRS: Journal of Roman Studies
RÉG: Revue des Études Grecques
SEG: Supplementum Epigraphicum Graecum

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ

ΠΕΧ: Πρώιμη Εποχή Χαλκού
ΜΕΧ: Μέση Εποχή Χαλκού
ΥΕΧ: Ύστερη Εποχή Χαλκού

ΠΚ: Πρωτοκυκλαδική περίοδος
ΜΚ: Μεσοκυκλαδική περίοδος
ΥΚ: Ύστεροκυκλαδική περίοδος

ΠΜ: Πρωτομινωική περίοδος
ΜΜ: Μεσομινωική περίοδος
ΥΜ: Ύστερομινωική περίοδος

ΠΕΣ: Πρώιμη Εποχή Σιδήρου